

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

KATEDRA PRÁVNÍCH DĚJIN

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Proměna státní správy na základě reforem M. Terezie a Josefa II.

Plzeň 2017

Radek Jareš

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci zpracoval samostatně. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použil k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů a literatury.

V Plzni, 30. března 2017

.....
Radek Jareš

Poděkování

Děkuji touto cestou vedoucímu bakalářské práce JUDr. Antonínu Lojkovi, Ph. D. za odborné vedení, vstřícnost, trpělivost při vypracování této práce, za cenné rady a připomínky, a to nejen při bakalářské práci, ale po celou dobu mého studia.

Obsah

Úvod	7
1. Historické souvislosti jako impulz k reformním krokům	8
2. Ústřední státní správa	13
3. Zemská státní správa	21
4. Krajská státní správa	24
5. Městská státní správa	31
6. Státní úřednictvo a pastýřský list Josefa II. z roku 1783	39
Závěr	43
Resumé	45
Seznam použité literatury	46

Úvod

Tématem mé bakalářské práce jsou změny ve státní správě od centrální úrovně až po městskou správu v období panování Marie Terezie a Josefa II. Reformy uskutečněné za Marie Terezie určovaly hlavní charakter její vlády. Za své vlády se musela M. Terezie soustředit zejména na obranu dědičných zemí habsburské monarchie, což samozřejmě představovalo i zásah do veřejné správy.

Za svého panování přistoupila k celé řadě reforem, které se netýkaly pouze veřejné správy, ale i oblasti soudní, vojenské, poddaných, školství atd. Tyto reformy prováděla pomocí jednotlivých odborníků z řad státních úředníků. Jedním z jejích hlavních cílů bylo vytvoření centrální vlády a vytvoření silné byrokratické organizace státní správy. Již reformy M. Terezie a pak další reformy uskutečněné za vlády Josefa II. silně zasáhly země České koruny, jak bude dále níže uvedeno.

Marie Terezie v reformní činnosti, usilující o zjednodušení a sjednocení správního systému, se nechala inspirovat i pruským modelem správy.¹ Charakterizovat reformního úsilí Marie Terezie v oblasti správy můžeme slovy Eduarda Mauera: *„Ztráta Slezska zároveň odhalila vnitřní slabost monarchie a dala tak podnět k intenzivní reformní činnosti ve všech oblastech života společnosti. Reformní činnost tereziánského období byla zahájena zásadní přestavbou státní správy.“*²

Ve sledovaném období lze spatřovat rozvíjející se bujení veřejné správy a také změnu její povahy. V této práci se zaměřím i na dopad změn v oblasti státní správy a budu se věnovat

---

¹ VEBER, V. *Dějiny Rakouska*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 346.

² MAUR, E. *Československé dějiny 1648-1781*. Praha: Universita Karlova, 1983, s. 102.

jednotlivým významným reformám, na základě nichž došlo poměrně k bouřlivému vývoji ve státní správě. Cílem práce je tak popsat hlavní reformní kroky, ke kterým došlo jak na centrální úrovni, tak i na úrovni nižší veřejné správy.

1. Historické souvislosti jako impulz k reformním krokům

Habsburská monarchie v důsledku války o rakouské dědictví se ocitla, lze říci, na pokraji svých sil. Habsburské vojsko, ale i vláda byly značně oslabeny. Státní pokladně docházely finance a výrazně se začala projevovat hospodářská zaostalost monarchie.³ Nastalá kritická situace jednoznačně podnítila Marii Terezii k provedení reforem, které se měly uskutečnit ve třech rovinách – státoprávní, ekonomicko-sociální a vojenské. Místem pro vyzkoušení těchto reforem se staly právě české země.⁴

Na základě reforem mělo dojít k reorganizaci a modernizaci státního systému a zajištění bezpečnosti a soudržnosti všech zemí habsburské monarchie. První krok představovalo vylepšení státní správy a soustředění vládní moci do jednoho centra.⁵ Jedním z hlavních cílů správních reforem bylo zvýšení daní, stanovení dalších poplatků a půjček a také snaha o přesnou a jasnou evidenci státních příjmů.⁶

Centralizační proces byl však dosti brzděn tím, že panovník byl závislý při povolování daní na stavovské obce jednotlivých zemí. Pokud panovník potřeboval další finanční zdroje, byl závislý na povolení ze strany zemských sněmů. Proto jedním z hlavních cílů správních

---

³ FRAIS, J. Reformy Marie Terezie a Josefa II. (nejen v českých a moravských zemích). Třebíč 2005, s. 52.

⁴ BĚLINA, P. *Česká města v 18. století a osvícenské reformy*. Praha 1985, s. 44.

⁵ URFUS, V. *Pragmatická sankce: 19. 4. 1713: rodný list podunajské monarchie*. Praha: Havran, 2002, s. 95.

⁶ BĚLINA, P. *Česká města v 18. století a osvícenské reformy*. Praha 1985, s. 48.

reformem bylo omezení nadměrného vlivu stavů v jednotlivých zemích habsburské monarchie a zároveň posílení pravomoci vladaře.

Vládu Marie Terezie ovlivnily války, kterým musela čelit a které výrazně odčerpávaly finanční zdroje. Finance, které se snažila získat pro armádu, měly umožnit zejména vybudování silné armády, jejímž úkolem mělo být ubránění habsburské monarchie před nepřítelem a udržení dědičných zemí – během sedmileté války přišla M. Terezie definitivně o Slezsko a Kladsko. Armáda patřila ke složkám, které nejvíce odčerpaly finanční prostředky.⁷

Na základě reformem mělo také dojít k obnovení rozvráceného státního hospodářství, způsobeného především právě výše uvedenou válkou a dosáhnout úrovně hospodářsky nejvyspělejších zemí v Evropě. Rozvoj hospodářské výroby vyžadoval vyšší vzdělání obyvatelstva. Z tohoto důvodu bylo nutné provést i reformy v oblasti školství. M. Terezie se zejména zaměřila na základní obecné vzdělání, které mělo být umožněno všem jejím poddaným.

Na základě školských reformem byla postupně omezována i církevní moc ve prospěch moci státní. To se promítlo např. i v zrušení jezuitského řádu, což znamenalo konec aktivit jezuitských škol a školských zařízení, především rozsáhlé sítě gymnázií.⁸

V reformní činnosti pokračoval i Josef II. Taktéž jako Marie Terezie v oblasti správy se snažil tuto oblast co nejvíce postátnit a zcentralizovat. Za vlády Josefa II. byly zároveň také provedeny reformy týkající se dalších oblastí. Josef II. si plně uvědomoval, že k dosažení svých

---

⁷ Tamtéž, s. 45.

⁸ VALEŠ, V., BEJVANČICKÁ, A. *České právo církevní I. Dějiny*. Brno: Tribun EU, 2016, s. 132.

reformních cílů potřebuje kvalitní a úsporně fungující úřednický stát. Proto také i plnění úřednických povinností požadoval za bezvýhradnou podřízenost (k tomu podrobně v kap. 6).

V oblasti reforem státního práva a organizace státní moci navázal na politiku M. Terezie s cílem nadobro odstranit partikularismus jednotlivých zemí a národů a vytvořit zcentralizovaný stát. K dosažení tohoto cíle navázal na opatření své matky k odstranění stavovství v zemské a krajské správě.

Výrazná byla i jeho reformní činnost v oblasti městské správy, která je známá pod názvem regulace magistrátů. Mimo jiné (viz níže kap. 5), pro Prahu přinesla tato reforma výhodu v tom, že byla konečně sloučena v jedno město s jedním magistrátem, a že byl v ní vytvořen úřad policejního ředitelství, který v budoucí době představoval policejní centrálu pro Čechy.

V širších mezinárodněpolitických souvislostech usiloval o zrušení nadvlády papeže nad církví v habsburských državách. To vedlo k tomu, že na základě jeho pokynů byla přebudována církevní organizace uvnitř monarchie. Došlo mimo jiné i ke zrušení klášterů, které se nezabývaly vyučováním, péčí o nemocné, vědeckou činností atd. Základní kritéria pro rozlišení, které kláštery mají být zrušeny a které mají pokračovat ve své činnosti, stanovil Josef II. svým výnosem ze dne 29. listopadu 1781.⁹

V úsilí o nadřazení státního práva nad církevním a o co nejširší vytlačení církve z politicko-mocenských a správních kompetencí státu byla např. tzv. manželským patentem sice

---

⁹ K tomu podrobněji tamtéž, s. 133-134.

ponechána církevní forma sňatku, avšak manželské spory byly vyňaty z kompetence církevních soudů.

Mimořádného politického, sociálního a ekonomického významu dosáhly reformy Josefa II., které se týkaly právního postavení a životních potřeb poddaných. K nejvýznamnějším reformním předpisům, týkající se poddaných, patřil patent o zrušení nevolnictví z 1. září 1781. Na základě tohoto patentu došlo k odstranění osobní vázanosti poddaných k půdě. Poddaní se mohli od této chvíle volně stěhovat, ženit, jít na studia bez povolení své vrchnosti. Tento patent ještě ale neodstranil robotní povinnosti.

Pro zlepšení podmínek života lidí nejen na venkově ale i ve městech nemalým přínosem byla Josefova snaha o reformu zdravotnictví. Na základě jeho iniciativy byla založena všeobecná nemocnice ve Vídni, která se pak stala vzorem pro další velká města v celé monarchii. Sčítala na dva tisíce lůžek a členila pacienty do čtyř tříd, podle toho, kolik si mohli dovolit zaplatit. Lékařská péče však nesměla být odepřena ani těm nejchudším, kteří neměli na zaplacení.¹⁰

Výraznou společenskou odezvu vyvolalo zřizování ústavů pro duševně choré a vydávání příkazů ke zlepšení o novorozence. Doktoři byli povinni poskytovat rodičkám nezbytnou péči i bezplatně a tzv. porodní báby se musely vykazovat zkouškami z odborného školení. Vzhledem ke stále aktuálním potřebám armády, kde při válečných přesunech a střetech docházelo ke zranění a úmrtí velkého množství vojáků, vydal Josef II. celou řadu příkazů ke zvýšení výuky doktorů, zejména specialistů na vojenskou chirurgii a o zlepšení péče o civilisty působením krajských lékařů, porodníků a hygieniků.¹¹

---

¹⁰ FRAIS, J. Reformy Marie Terezie a Josefa II. (nejen v českých a moravských zemích). Třebíč 2005, s. 140.

¹¹ Tamtéž, s. 141.

Za vlády Josefa II. docházelo také k prosazování změn v postojích církve a širokých vrstev obyvatelstva vůči Židům. Josef II. si byl vědom jejich nesmyslného humánního a degradujícího postavení ve všech oblastech společenských vztahů a zároveň jejich využití v rámci manufakturní výroby, obchodu a financí ve prospěch monarchie. Až do josefínského období nesměli vyznavači židovské víry hospodařit s půdou, usazovat se mezi křesťanským obyvatelstvem, podnikat ve většině oborů řemeslnické výroby apod. Právě na základě příkazů Josefa II. bylo Židům dovoleno zakládat manufaktury, továrny, pronajímat si půdu, posílat své děti do státních škol apod.¹²

Principy pro zřizování cenzurních úřadů, které byly stanoveny za vlády M. Terezie, byly v období Josefa II. sice zachovány, avšak jejich povolovací činnost byla výrazně liberalizována. K velkému uvolnění došlo i v oblasti určování zakázaných knih. Na základě rozhodnutí Josefa II. nesměla být zkonfiskována žádná kniha, která náležela do vlastnictví soukromé osoby. Podstatné opory se dostalo i podnikatelské aktivitě v šíření literárních děl všeho druhu. Tisk knih a obchodování s knihami byly prohlášeny za svobodné živnosti.¹³

---

¹² FRAIS, J. Reformy Marie Terezie a Josefa II. (nejen v českých a moravských zemích). Třebíč 2005, s. 133.

¹³ MAGENSCHOB, H. Josef II. Praha 1999, s. 155 an.

2. Ústřední státní správa

Od první významné reformy M. Terezie v oblasti státní správy z roku 1749 a následném období za vlády jejího syna Josefa II. došlo k zásadním změnám v oblasti centrální správy. Ve sledovaném období lze vypočítat snahu o vytvoření moderní státní správy, která měla být řízená pokud možno z centra. Zároveň toto období, konkrétně druhá polovina 18. století nám představuje dosažení vrcholu centralizačních snah,¹⁴ kdy cílem bylo zejména omezení kompetencí stavů, zároveň s posílením postavení a úlohy připravovaných profesionálních státních úředníků.

První reforma týkající se státní správy z roku 1749 byla úzce spojena se jménem Fridricha Viléma Haugwitze, který v předmětném období působil ve funkci prezidenta nově organizovaného královského úřadu v Opavě. Tento úřad byl nejdůležitějším úřadem pro zbytek Slezska.¹⁵ Na základě zkušeností s kroky, které Haugwitz provedl ve Slezsku a které se osvědčily, byl pověřen k provedení reformy i v dalších částech monarchie.

Již v roce 1743 předložil Haugwitz Marii Terezií návrhy na správní reformu ve Slezsku, které byly zejména zaměřeny proti původní stavovské zemské vládě, na podporu panovnického centralismu a proti autonomním právům stavů a zemským zřízením. Jeho návrhy byly Marií Terezií schváleny a jejich realizací se stal královský úřad v Opavě zemským úřadem, který odpovídal nejvíce požadavkům panovnického centralismu.¹⁶

---

¹⁴ LACINA, K., ČECHÁK, V. *Vývoj systémů veřejné správy*. Praha: Professional publishing, 2001, s. 48.

¹⁵ JANÁK, J., HLEDÍKOVÁ, Z., DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 141.

¹⁶ Tamtéž.

Haugwitz byl pověřen reformou správy i v ostatních zemích. V roce 1747 uskutečnil po slezském vzoru správní reformu v Korutanech a Kraňsku.¹⁷ Avšak hlavní reformy týkající se ústřední správy byly spojeny s rokem 1749, kdy Marie Terezie vlastnoručními listy oznámila novou organizaci ústřední správy.

Cílem reformy mělo být vytvoření centralizované správy, která měla být zbavena vlivu stavů a zastávána odborně vzdělaným personálem. Správa měla být jednoduchá a jednotná, s přesným spolehlivým a rychlým chodem úřadování. To s sebou samozřejmě mělo přinést i podstatné finanční úspory.¹⁸

Reforma z roku 1749 měla značný dopad i na jednotu zemí Koruny české, neboť byla zrušena česká dvorská kancelář a na krátko „zrušena“ i hodnost nejvyššího českého kancléře.¹⁹ Ta sice byla v roce 1753 opět obnovena, ale byla spojena s rakouským kancléřstvím.²⁰ Na základě této reformy došlo ke zřízení Directoria in publicis et cameralibus. Šéf Direktorია (a jeho nástupci) byl označován jako nejvyšší český a první rakouský kancléř.²¹

Tím došlo k mnohem většímu sepejetí českých zemí s rakouskými zeměmi, což je patrné přímo z reskriptu ze 7. května 1749, který rušil českou kancelář a zřídil Direktorium.²²

„...V průběhu Nám Bohem svěřené vlády nad všemi Našimi dědičnými zeměmi mohli jsme rozmanitě shledat, že při obstarávání a projednávání jejich publicorum a zároveň

---

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ JANÁK, J., HLEDÍKOVÁ, Z., DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 141.

¹⁹ SCHELLE, K. a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 797.

²⁰ JANÁK, J., HLEDÍKOVÁ, Z., DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 142-143.

²¹ HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 142.

²² Níže uvedený text reskriptu převzat z MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 141-142.

justičních záležitostí in ipsa operatione, byly činěny různé překážky a jelikož bylo vyřídit jedno, druhé zůstalo v důsledku toho ležet, čímž mnohá expedienta zůstala pro toto smíšení nevyřízená. Z těchto stávajících důvodů jsme dospěli milostivě k poznání nadále nechat projednávat jak zde, tak v Našich dědičných zemích, dílem prostřednictvím nových, dílem starých míst a prostředků, separatně publica et judicialia, aby se tyto věci v současnosti a budoucnosti více uspíšily. Z tohoto důvodu bylo Nami vytvořeno vlastní, tak řečené Nejvyšší justiční místo, a to z grémia Naší bývalé a nyní rozdělené královské české a pak rakouské dvorské kanceláře, k obstarávání justičních a některých dalších záležitostí, pak bylo ve vší shovívavosti resolvováno tak řečené Directorium in publicis et cameralibus pod presidiem Našeho skutečného tajného rady Friedricha Wilhelma hraběte von Haugwitzze, s přizváním rozličných tajných referátů a sekretariátů, který Nám má o své agendě pravidelně referovat. A v této podobě jsme rozhodli rovněž ve všech Našich dědičných zemích vytvořit buď vlastní nová justiční místa nebo zachova, jak se stane v Našem dědičném království Českém, stará místa, naproti tomu ale Naše tamější královské místodržitelství zcela dissolovat a traktovat vyšším zemským úředníkům v Našem království pod directoriem současného nejvyššího purkrabího jen přicházející mixta, svěřiti ale Vám všechna publica a cameralia k vyřízení, dále rovněž na místo dosavadního označení Naší zemské deputace užívat titul Naší královské representace a komory. Vaše budoucí agend bude tedy spočívati v tom, co tato konsignace účinně stanoví, a rozumí se proto samo sebou, že Vaše zprávy, týkající se celé inquacunque materie shora uvedené konsignace, musí být zaslány jako dosud, tedy k Naším nejvyšším rukám, načež pak uslyšíte Naše činorodá rozhodnutí. Bylo již Našemu nejvyššímu purkrabímu tamtéž oznámeno, jaký personál z místodržitelských úředníků a subalterních má býti spolu s Našimi nejvyššími zemskými úředníky převzat do jeho direktoria a concessu...“

Jedním z cílů této reformy bylo oddělení soudnictví od správy. Nejvyšší správní orgán byl představován Direktoriem, nejvyšší soudní orgán byl představován Nejvyšším soudním úřadem. Direktorium představoval nejvyšší správní úřad pro politické a finanční záležitosti. Nejvyšší soudní úřad představoval orgán pro soudní záležitosti. Po vytvoření tohoto justičního orgánu se země rakouské a země Koruny české začaly označovat jako německé dědičné země.²³ Tak až na nepodstatné záležitosti zanikla česká feudální státní individualita. Čechy, Morava a zbytek Slezska se proměnily v provincie jednotného rakouského celku a došlo k uvolnění jejich vzájemných pout.²⁴

Avšak agenda Directoria in publicis et cameralibus neustále narůstala. Spolu s ní samozřejmě narůstala také personální složka tohoto úřadu. Oproti 16 konceptním úředníkům v počátcích úřadu jich bylo v roce 1760 již 59, což byl výrazný nárůst.²⁵ Tento nárůst můžeme charakterizovat také jako jakousi snahu po centralizaci. Direktorium v sobě mělo centralizovat co největší moc a co největší množství agendy mělo být spravováno z Vídně.

Již v roce 1752 byla k directoriu připojena policejní a nadační dvorská komise, v roce 1753 komerční directorium, v roce 1757 dvorská invalidní komise a vojenská komise pro dluhy, dále dvorské direkční kolegium pro mincovnictví a hornictví a posléze i generální vojenský komisariát. V directoriu se soustředilo i nejvyšší vedení zdravotnických záležitostí.²⁶

Z výše uvedeného je patrné, že takovýto orgán byl velmi nepružný a těžkopádný a finančně nákladný. Nakonec došlo k tomu, že Marie Terezie vydala 29. prosince 1761

---

²³ JANUŠOVÁ, J. *Marie Terezie – legendy a skutečnost*. Plzeň: Amosium servis, 1991, s. 88-90.

²⁴ MAUER, E. *Československé dějiny 1648-1781*. Praha: Univerzita Karlova, 1983, s. 103.

²⁵ JANÁK, J., HLEDÍKOVÁ, Z., DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. 2. přeprac. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 144.

²⁶ Tamtéž.

vlastnoruční list, jímž bylo Directorium in publicis et cameralibus zrušeno. Nejvyšší politickým úřadem pro západní část monarchie se pak stala Česká a rakouská dvorská kancelář.

Na to následovala další reforma spojená se jménem hraběte Václava Antonína Kounice. Hrabě Kounic patřil k výrazným kritikům Haugwitzovy koncepce správy, především spojení finanční a politické správy či také např. nedostatečné kontroly státního hospodaření.

Právě na základě Kaunicovy reformy došlo k opětovnému rozdělení politické a finanční správy v centrální úrovni. Politická správa přešla na Českou a rakouskou dvorskou kancelář a finanční záležitosti byly rozděleny mezi tři úřady: dvorskou komoru,²⁷ generální pokladnu pro příjem a výdej peněz a mezi dvorskou účetní komoru.

Mezi další reformní úsilí Kounice můžeme označit vznik státní rady.^{28,29} Ta měla funkci poradního orgánu jen pro vnitřní věci českých a rakouských zemí, někdy však byl její záběr širší a měla působnost v rámci celé monarchie. Státní rada vznikla roku 1760 a již za necelý měsíc jí čekalo první zasedání. Státní rada oproti Direktoriu neměla být institucí výkonnou, ale, jak výše naznačeno, poradním orgánem na nejvyšší úrovni, který měl svými návrhy přispívat k další reformní činnosti.³⁰

Státní rada se skládala z ministrů zahraničí, vojenství a vnitra, a dále ji tvořili tři státní radové. Státní rada se vyjadřovala ke všem návrhům, které předkládala Marie Terezie.³¹ Josef

---

²⁷ Tento úřad přečkal období direktoria, omezený na správu nákladů dvora a později i na horní věci českých a rakouských zemí. Po zrušení directoria převzal svou původní působnost.

²⁸ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vyd. Praha: Linde, 2005, s. 165.

²⁹ VANĚČEK, V. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. 3. vyd. Praha: Orbis, 1975, s. 271-272.

³⁰ SVITÁK, Z. *Z počátků moderní byrokracie: nejvyšší zeměpanský úřad na Moravě v letech 1748-1782*. Brno: Matice moravská, 2011, s. 130-131.

³¹ MAUER, E. *Československé dějiny 1648-1781*. Praha: Univerzita Karlova, 1983, s. 108.

II. pak potvrdil státní radu v její funkci a přidělil jí oficiálně i uherské záležitosti. Státní rada přetrvala až do roku 1848 a jejím hlavním zájmem bylo prohlubování centralismu.³²

V případě Státní rady se Kounic snažil vyvarovat chyb, kterých se dopustil v případě Direktoría Haugwitz (zejména tu šlo o neexistenci jakéhokoliv nařízení, které by formálně upravovalo chod Direktoría). Prostřednictvím Státní rady, kde měl značný vliv, se snažil svým úřadům zajistit instrukce pro jejich chod.

Např. v roce 1762 tak vyšla instrukce po Českou a rakouskou dvorskou kancelář.³³ Tato instrukce byla významná zejména v tom směru, že její obecné zásady byly aplikovány i u jiných úřadů.³⁴

V čele kanceláře stál znovu český nejvyšší a rakouský první kancléř, jehož zástupcem byl místokancléř, popř. starší rada panského stavu. V případě kancléře byly však jeho pravomoci omezeny tzv. grémiem radů, kteří měli pro výkon své činnosti předepsáno právnické vzdělání. Grémium radů představovalo profesionalizovaný sbor, který připravoval podklady pro zasedání grémiálních schůzí. Kancléř grémiálním schůzím předsedal a ta se usnášela svobodným hlasováním. Pouze v některých případech mohl kancléř učinit rozhodnutí prostřednictvím svého osobního sekretáře bz dotazů radů.³⁵

---

³² JANÁK, J., HLEDÍKOVÁ, Z., DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 145-146.

³³ JANÁK, J., HLEDÍKOVÁ, Z., DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 146.

³⁴ Tamtéž, s. 146.

³⁵ HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 145.

Se svým reformním předchůdcem se Kounic ztotožnil v jeho centralistických principech. Právě u něho se setkáváme s rozdělením správy a vlády státu na výkonné a zákonodárné odvětví, která navíc rozdělil do čtyř kategorií od nejvyšší úrovně státní správy po nejnižší.

V pravomoci nejvyšší správy bylo vydávání zákonů a nařízení a tato moc mohla být pouze v rukou panovníka. Vysoká správa předkládala panovníkovi návrhy zákonů a nařízení ke schválení a schválené je postupovala úřadům, kterým bylo svěřeno jejich provádění. Zároveň bděla nad jejím výkonem. Do této kategorie patřily všechny dvorské úřady, které pak rozesílaly panovníkovi rozkazy výkonným úřadům.³⁶

Střední správu představovaly zemské úřady se svými šéfy a velící generálové v zemích. Nižší správa byla tvořena krajskými a jinými úřady, stavovskými a městskými soudy a magistráty. V tomto pojetí nejvyšší a vysoká správa reprezentovala moc zákonodárnou a střední a nižší správa moc výkonnou.³⁷

K dalším změnám ve státní správě došlo za panování Josefa II. Povahu státní správy, jakou si Josef II. představoval, lze nastínit i z oběžníků z 18. května 1781, který byl zaslán všem zemským šéfům. I když byl oběžník svým charakterem velmi obecný, bylo zde zejména uvedeno, že se má úřadovat rychle, účelně a co možná s nejmenším počtem osob.³⁸

---

³⁶ HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 144.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Srv. JANÁK, J., HLEDÍKOVÁ, Z., DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 148-149.

Na základě inspirace ústřední správou pruského Fridricha II. roku 1782 zřídil Josef II. tzv. tajný kabinet, do kterého se přesunulo veškeré těžiště koordinace práce ústředních úřadů monarchie. Zpočátku Josef II. zamýšlel vytvořit tři dvorské kanceláře – českou, rakouskou a uherskou, pro veškerou politickou a finanční správu, ale i soudnictví.³⁹

V roce 1782 došlo nakonec ale pouze k vytvoření spojeného dvorského úřadu, kde se opět spojila politická správa se správou finanční. Josef II. chtěl dokonce k těmto dvěma správám připojit i soudní správu, k čemuž však nakonec nedošlo. Nový úřad byl oficiálně označen jako Spojená česko-rakouská dvorská kancelář, dvorská komora a ministeriální bankodeputace. Do kompetence tohoto úřadu spadaly v podstatě také všechny politické i finanční agendy. Stranou zůstaly jen duchovní záležitosti, nadační záležitosti a veškeré školské a cenzurní věci, které byly vyřizovány vlastními dvorskými komisemi, jež měly v zemích své filiální komise.⁴⁰

Také pro spojený dvorský úřad byla vydána instrukce roku 1785, která směřovala k jednotnosti, přesnosti a rychlosti státní správy.⁴¹

---

³⁹ HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 149.

⁴⁰ Tamtéž, s. 149.

⁴¹ Tamtéž.

3. Zemská státní správa

V případě zemské správy vznikl roku 1748 v Čechách a na Moravě nový úřad pro správu zemí, který byl označen jako královská deputace. Později byl v Čechách změněn název na královskou reprezentaci s komorou. Úřadu byly dány pravomoci ve finančních, daňových a vojenských věcech. V čele stál prezident, kterého jmenoval panovník.⁴²

Na chod státní správy v zemi pozbyly stavové jakéhokoliv vlivu. Nejvyšší zemští úředníci v Čechách, kteří byli do té doby zástupci stavů, tak i královskými místodržícími, zůstali pouze ve svých zemských úřadech pod vedením nejvyššího purkrabího. Vytvořili zvláštní konses pod názvem Královští čeští nejvyšší zemští úředníci v království českém. Tomuto „orgánu“ byla svěřena pouze jistá soudní agenda.⁴³

S podobným omezením stavů se setkáváme nejen v našich zemích ale i v dědičných zemích Korutanech a Kraňsku, kde M. Terezie zřídila nový úřad. Tento úřad, nazývajícím se Kamerální obchodní a politická reprezentace, měl za úkol stanovovat, vymáhat a spravovat daně a zemským stavům povolovat pro svou samosprávu pouze tolik prostředků, kolik bylo na správu zapotřebí. Tomuto úřadu podléhaly nižší úřady na úrovni krajů, které měly dohlížet na ochranu práv rolníků vůči stavům při vybírání daní a výkonu práva. Kamerální obchodní a politické reprezentaci byl pak nadřazen centrální úřad ve Vídni. Tímto taktéž M. Terezie posílila svou moc na úkor stavů v Korutanech a Kraňsku, kteří nesli samozřejmě tyto reformní kroky velmi nelibě a stavěli se proti nim. Proto M. Terezie vyhlásila ve všech zemích kontribuci *iure regio*, což znamenalo z panovnické moci zrušení nároků zemského sněmu a předání správy

---

⁴² BÍLÝ, J. *Právní dějiny na území České republiky*. Praha: Linde, 2003, s. 204.

⁴³ GERYK, J. *Osvícenské právnictví - základ novodobého práva*. Brno: Tribun EU, 2008, s. 25.

daní státnímu úřadu. Tento systém byl postupně zaváděn ve všech zemích habsburské monarchie až na určité výjimky, jako byly Uhry, Nizozemí a Lombardie, které si udržely a zachovaly svou vlastní správu.⁴⁴

Jakmile došlo na základě Kounicovy reformy ke zřízení státní rady, začalo se také uvažovat i o nové organizaci zemských úřadů. Na místa reprezentací a komor nastoupila v jednotlivých zemích v roce 1763 tzv. gubernia. V Čechách byl do čela tohoto úřadu dosazen nejvyšší purkrabí, na Moravě zemský hejtman, kteří zároveň reprezentovali stavy v čele sněmu a zemského výboru. Avšak gubernia svým charakterem již nebyla obnovením starých stavovských místodržitelství a zůstávala obsazena státními úředníky.⁴⁵

S guberniem byl sloučen dosavadní konsens nejvyšších zemských úředníků. Tak bylo vytvořeno jedno těleso, avšak politická a soudní agenda byla projednávána ve zvláštních sezeních. Nejvyšší zemští úředníci získali působnost v politické správě země, avšak jejich zasahování do této oblasti bylo zamezeno tím, že přisedící nehlasovali podle pořadí a zemských výsad, ale podle svých hodností tajných radů.⁴⁶

Na základě reskriptu Marie Terezie z června 1763, který byl adresován prozatímnímu prezidentovi, a moravskému zemskému komorníkovi Schrattenbachovi, panovnice stanovila pro nejvyšší zeměpanský úřad v Moravském markrabství dvanáct reformních kroků, které se týkaly působnosti, pravomoci i personálního obsazení gubernia.⁴⁷

---

⁴⁴ HERRE, F. *Marie Terezie*. Praha: Brána, 1996, s. 76-80.

⁴⁵ MAUER, E. *Československé dějiny 1648-1781*. Praha: Univerzita Karlova, 1983, s. 108.

⁴⁶ GERYK, J. *Osvícenské právnictví - základ novodobého práva*. Brno: Tribun EU, 2008, s. 34.

⁴⁷ SVITÁK, Z. *Z počátků moderní byrokracie: nejvyšší zeměpanský úřad na Moravě v letech 1748-1782*. Brno: Matice moravská, 2011, s. 133.

Z toho lze spatřit patrnou snahu Marie Terezie k přehlednějšímu rozdělení rolí a vymezení agend jednotlivých úřadů. Dokonalejší výkon státní správy měl tak fungovat nejen na ústřední úrovni ale i v jednotlivých zemích monarchie.

Poslední úprava, týkající se orgánu výše uvedeného, kterou provedla ještě Marie Terezie, se uskutečnila v roce 1771. Jako důvod předložené úpravy uvedla, že spojení konsesu nejvyšší zemských úředníků s guberniem přineslo zpomalení vyřizování, pro velký počet radů a četnou agendu. Touto úpravou došlo také k zavedení dvou zcela odlišných senátů, které byly spojeny pouze osobou předsedy, nejvyššího purkrabího s názvem gubernium in publicis et politicis a gubernium in judicialibus.⁴⁸

Další reformy, které byly provedeny na úrovni zemské správy, byly provedeny již za vlády Josefa II. roku 1783. Veškerou politicko-správní agendu měly na starost gubernia. K zasedání gubernií byli přibráni dva členové pocházející z panského a rytířského stavu a byla jim připsána funkce guberniálního rady. Ve výše uvedeném roce došlo k zániku soudního senátu českého gubernia, které se napříště stalo pouze správním úřadem.

Nadále v čele gubernia stál nejvyšší purkrabí, avšak v případě osoby nejvyššího purkrabího došlo k personálním změnám. Roku 1782 přiměl Josef II. k rezignaci dosavadního nejvyššího purkrabího Fürstenberga a na jeho místo jmenoval hraběte Nostice. Nostic ve snaze zachovat alespoň nějaký vliv stavů, navrhl sice zrušit dosavadní stavovský výbor a jeho agendu sloučit s guberniem, ale sama podstata měla zůstat zachována ve formě bezplatného sboru. Naléhání Nostice na samotného císaře nakonec nezůstalo bez odezvy. Roku 1784 na základě

---

⁴⁸ GERYK, J. *Osvícenské právnictví - základ novodobého práva*. Brno: Tribun EU, 2008, s. 34-35.

dvorského dekretu Josef II. povolil, aby v Čechách dál působil stavovský výbor, avšak nikoliv jako řádný úřad, ale poradní orgán, který čas od času svolával purkrabí.⁴⁹

V případě dalších nejvyšších zemských úředníků došlo k přesunu tak, že nejvyšší hofmistr stál v čele nově zřízeného apelačního soudu, nejvyšší sudí stál v čele zemského soudu a nejvyšší zemský písař byl postaven do funkce ředitele zemských desek. Na Moravě byl do čela gubernia postaven zemský hejtman a do čela nového moravskoslezského soudu byl postaven zemský sudí.⁵⁰

V osmdesátých letech jsou vydány pro gubernia instrukce, které de facto zvyšovaly jejich kompetence. Došlo ke zřízení tzv. prezidiálních oddělení pro všechny stěžejní věci politického charakteru a samotná gubernia byla rozdělena na departamenty v jejichž čele stáli guberniální radové. Zemský šéf nebyl pouze hlavou gubernia, ale reprezentoval také panovníka v zemi, byl nejvyšším představeným policie a v neposlední řadě byl v přímém spojení s rakouskými zastupitelskými úřady v sousedních státech.⁵¹

4. Krajská státní správa

Kraje nám představovaly nižší orgány zemské správy. Krajská správa v samotném období absolutismu změnila svůj stavovský charakter. Již po vydání Obnoveného zřízení zemského přestaly být v kraji svolávány krajské sněmy, které plnily funkci stavovských shromáždění, a jediným stavovským orgánem se pak stal pouze úřad krajských hejtmanů. Jejich

---

⁴⁹ Tamtéž, s. 62.

⁵⁰ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 201.

⁵¹ JANÁK, J., HLEDÍKOVÁ, Z. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, s. 179.

stavovská povaha plynula zejména z toho, že hejtmané mohli být vybíráni pouze ze šlechty, která byla usazená v kraji,⁵² zastávání úřadu bylo čestné a hejtmani nedostávali zprvu žádnou finanční odměnu za výkon své funkce. Podle K. Malého jim plat byl s největší pravděpodobností vyplácen od konce třicetileté války.⁵³

Vždy za jeden rok byli hejtmané obnovováni. Až od roku 1685 byla zavedena praxe, že krajsí hejtmané museli po pěti letech rezignovat. Stavovský charakter krajských hejtmanů či krajského úřadu byl taktéž podtržen tím, že to byl také zemský sněm, který původně stanovil rozsah jejich povinností ve zvláštním hejtmanském řádu, který byl vydán roku 1595.

V případě Moravy zaznamenáváme poměrně velkou odlišnost této instituce od Čech. Zde do čela každého kraje byl postaven jen jeden hejtman, který neměl výlučný stavovský charakter. Hejtman dostával plat od státu a bylo mu přiděleno úřednictvo.

Rozhodující pro postupné postátňování krajské správy byla zřejmě skutečnost, že krajská šlechta přestala již působit jako krajská obec, která by vyjadřovala kolektivní vůli stavů v kraji. Velmi brzy se také objevily podrobné předpisy, které určovaly náplň i formy činnosti krajských hejtmanů.⁵⁴

Do reformy Marie Terezie, uskutečněné roku 1751, byl úřad hejtmanů v Čechách zásadně kolegiálním orgánem. V kraji byli vždy dva hejtmané, jeden ze stavu panského a jeden ze stavu rytířského. Ve vzájemném poměru obou hejtmanů postupem doby získával převahu hejtman ze stavu panského. Pravidelně byl nazýván předním hejtmanem kraje. Při výkonu

---

⁵² K tomu blíže dále v textu.

⁵³ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, s. 168.

⁵⁴ Tamtéž.

úřední pravomoci si však oba hejtmani byli rovni, každý z nich úřadoval ve svém sídle, neboť tehdy ještě neexistoval společný úřad ani jeho budova. Zastoupení ve styku s krajskou veřejností nebylo možné, jeden nemohl jednat za druhého, každý jednal jen pod vlastní pečeti a vlastním jménem.

Na koci 17. století se objevily podrobné předpisy kancelářské povahy, které krajským hejtmanům ukládaly pravidla úředního postupu při vyřizování agendy. Tuto agendu tvořilo zejména vyhlásování patentů, dekretů a kontrola plnění nařízení. Právo předvolávat obyvatele kraje měli hejtmané jen v těch případech, kdy jednali v zemském zájmu. Hejtmanům náležela taktéž policejní kompetence a právo donucovat vrchnostenské úředníky, představující vlastně nižší správní orgány, k poslušnosti, a to i za použití krajského vězení. Zásadně ve věcech vrchnostenských a poddanských zakročovat jen proti úředníkům vrchností, nikoliv proti šlechtickým majitelům panství. Ti byli podrobeni pouze panovníkovi, resp. jeho místodržícím.⁵⁵

Krajští hejtmané vedli také úřední protokol. K vedení kanceláře měli hejtmané své úředníky, původně úředníky najímané soukromě, v pozdější době již skutečné úředníky zemské nebo státní, kteří od počátku 18. století museli skládat před zemskými místodržiteli zvláštní přísahu. Mezi úředníky krajských hejtmanů byl nejdůležitější krajský písař-sekretář.⁵⁶

Krajskou správu nám v reformním období představovaly kraje, jakožto nižší orgány státní správy. Krajské správy se právě dotkly první správní reformy uskutečněné za panování Marie Terezie, které představovaly zásadní převrat ve vývoji krajské správy. Tyto reformy

---

⁵⁵ Tamtéž, s. 169.

⁵⁶ Tamtéž.

vedly k opuštění starobylého požadavku, aby krajskými hejtmany byli jen usedlí stavové, a měli statek právě v tom kraji, který měli spravovat.

Již reskriptem Marie Terezie ze dne 20. září 1749 bylo stanoveno, aby jí byly navrženy osoby neusedlé v tom kraji, ve kterém měly být hejtmany, avšak od tohoto požadavku bylo ještě ze strany vlády upuštěno. Požadavek opuštění usedlosti byl realizován až na základě reskriptu z 23. ledna 1751.

Zároveň na základě tohoto reskriptu došlo k zavedení jediného krajského hejtmanství, tj. došlo k porušení staré stavovské zásady, že v kraji byl jeden hejtman ze stavu panského a jeden ze stavu rytířského. Napříště tak záviselo na počtu uchazečů, na podpoře příslušných úřadů a na nejvyšším rozhodnutí, jakou měrou byl stav panský a stav rytířský v hejtmanském úřadě zastoupen.

Např. reskriptem z 23. ledna 1751 bylo jmenováno 10 pánů a 6 rytířů; reskriptem z 27. března 1756 bylo jmenováno 8 pánů a 8 rytířů; reskriptem z 24. října 1763 bylo jmenováno 7 pánů a 9 rytířů.⁵⁷ Z výše uvedených příkladů je patrné, že pevné pravidlo neexistovalo, a poměr se neustále měnil dle jednotlivých jmenování.

Správa v kraji byla každopádně řízena již jedním hejtmánem, bez ohledu na to zda to byla osoba pocházející z panského nebo rytířského stavu. Hejtman byl za výkon své funkce placen ze státní pokladny. Nebylo již tedy nutné, aby hejtman pocházel ze šlechty usedlé v kraji. Nově bylo také určeno pevné úřední sídlo v krajských městech. Jediným zbytkem stavovské povahy krajských úřadů byla skutečnost, že úřad krajských hejtmánů byl každoročně

---

⁵⁷ RIEGER, B. *Zřízení krajské v Čechách. Ústrojí správy krajské v l. 1740-1792. Část II.* Praha 1892, s. 36, pozn. č. 6.

obnovován. Nemohli ho zastávat cizinci, nýbrž jen ti příslušníci vyšší a nižší šlechty, kterým byl udělen inkolát, tj. právo obyvatelské.⁵⁸

Dále došlo k novému rozdělení krajů, kdy jejich počet byl stanoven na šestnáct. Jednalo se o tyto kraje: berounský, litoměřický, kouřimský, rakovnický, boleslavský, hradecký, bydžovský, čáslavský, táborský, budějovický, chrudimský, prácheňský, klatovský, loketský, žatecký a plzeňský. V případě Moravy k výrazným změnám v počtu a vymezení nedošlo.⁵⁹

Problematika usedlosti či neusedlosti hejtmana byla probírána i v následující době. Např. hrabě Rudolf Chotek byl toho názoru,⁶⁰ že se mají dosazovat především způsobilí krajští hejtmané. Z tohoto důvodu pokládal za potřebné zrušit záповěď, která vylučovala z krajského úřadu osoby usedlé v témže kraji, a naopak přímo požadoval se vrátit ke staré tradici, aby se ke krajským úřadům vybíraly jediné osoby usedlé v témže kraji, jelikož měly o svém kraji nejlepší povědomí a samy byly účastny v jeho blahobytu.

Státní rada byla však opačného názoru a tento její názor byl nakonec potvrzen i samotnou Marií Terezií. Na základě reskriptu ze 7. ledna 1769 bylo rozhodnuto, že nemá být používáno žádné zvláštní pravidlo, zdali ke krajským úřadům mají být ustanovováni usedlí v témže kraji nebo neusedlí.

Josef II. při své cestě českými zeměmi roku 1771 uznal za vhodné vytknout o krajských hejtmanech, že „hlavně musil by býti odstraněn zlovyk, který je nyní zaveden za příčinou láce a snazšího živobytí, že většina jich je také usedlou v témže kraji, kde jsou krajskými hejtmany,

---

⁵⁸ Srv. MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, s. 169.

⁵⁹ JANUSOVÁ, J. *Marie Terezie – legendy a skutečnost*. Plzeň: Amosium servis, 1991, s. 91.

⁶⁰ RIEGER, B. *Zřízení krajské v Čechách. Ústrojí správy krajské v l. 1740-1792. Část II*. Praha 1892, s. 36.

což představuje *judicem et partem* v jedné osobě.⁶¹ Přes to ještě po delší období ve vysokých úředních kruzích nepřestávala snaha, aby ke krajské správě byly získány zámožné a usedlé stavovské osoby.

Roku 1772 předseda státní rady hrabě Hatzfeld prohlásil za prospěšné vyhledávat za krajské hejtmány osoby „z rodu“, kteří nebyly odkázáni pouze na služné, a že vážnost hejtmánovy osoby, byť i byla věcí zevnější, také prý velmi podporuje plnění zákonů. I když sice sám prohlašoval vyšší rod za pouhý dar osudu, nicméně mínil, že „prozatím třeba ještě šetřiti trvajících všeobecného předsudku, jenž si vážil vysokého rodu“, a předsudku tomu prý asi nasvědčovalo lepší vychování vyšší šlechty. Dokonce tehdy státní rada souhlasila, aby toto Hatzfeldovo připomenutí bylo sděleno dvorské kanceláři k další úvaze.

Státní rada také roku 1774 a 1777 nečinil žádné námitky, když za příčinou větší vážnosti úřadu se uznávalo, že krajští hejtmánové musí být panského nebo rytířského stavu, a pokud možno zámožní. Podobného názoru byl i státní rada svobodný pán Kresel, který radil, aby právě zámožní šlechtici se věnovali zemské správě a zároveň pokládal krajské úřady v Čechách dle jejich původu za vyhrazené šlechtě.⁶²

V popisovaném období docházelo k postupnému rozšiřování kompetencí hejtmánů, zejména v oblasti školství, průmyslu, obchodu, církevních záležitostí a dohledu nad veřejným pořádkem. V jejich podřízenosti se rozrůstal početný úřednický aparát a zároveň narůstala jejich odpovědnost, neboť ručili za chod a výsledky svého úřadu.⁶³

---

⁶¹ Viz tamtéž, s. 37.

⁶² Tamtéž, s. 37-38.

⁶³ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 208.

V českých zemích se krajská správa stala i vzorem pro organizaci správy v rakouských zemích. Výše uvedené reformy položily tak základ k vývoji moderního správního systému.⁶⁴

Jednotný ráz česko-rakouské správní organizace byl prosazen Josefem II. v letech 1783-1784, kdy krajští hejtmané byli postaveni na rovinu guberniálních radů a kraje rozděleny na tzv. visitační okresy v čele se státem placenými komisaři. Tehdy došlo také k rozšíření státního aparátu v krajích. Vedle sekretáře to byl protokolista, dva kancelisté a krajští poslové byli vystřídáni třemi dragouny. Všichni úředníci byli placeni státem a bylo na nich požadováno zvláštní vzdělání. Zprvu byla vyžadována praxe, později od roku 1773 absolvování přednášek o krajské úřední praxi. Od roku 1755 pak byla zavedena povinná praxe každého uchazeče o úřad ve správní službě u krajských úřadů. Délka praxe pak byla stanovena na jeden rok.

Správní reforma, týkající se krajů, položila zároveň základy úředního postupu přes jednotlivé příčky složitého úředního žebříčku. Cesta úředníka začínala u guberniálního rady – krajského hejtmana, kde vykonával povinnou praxi a pokračovala k hodnosti koncipisty u gubernia, dále krajského komisaře, sekretáře gubernia, popř. pak krajského hejtmana. K výkonu povinné praxe byli však připuštěni jen uchazeči, kteří se prokázali průkazem o vykonaných politických a právních studiích. Obsahem tehdejší výuky práv bylo právo církevní, všeobecné právo státní a mezinárodní, státní právo římsko-německé, říšské dějiny německé, statistika, vědy policejní (správní) a kamerální (finanční).

---

⁶⁴ A dále níže k textu viz MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, s. 169-171.

Od roku 1783 byla o krajských úřednících vedena konduitská listina. Úředníci museli být zejména katolického vyznání,⁶⁵ museli vést zbožný život a nesměli být svobodnými zednáři. Zvláštní důraz byl kladen na požadavek pilnosti úředníků, kterým jinak hrozilo propuštění.

V krajské správě se vedle výše uvedených úředníků uplatňovali i další funkcionáři. Byli to komisaři pro jednotlivá správní odvětví: komerční komisaři, krajský visitační školní komisaři, hospodářští komisaři, krajský inženýři, krajský fyzikové a chirurgové pro otázky hygieny a zdravotní.

5. Městská státní správa

Reformy Marie Terezie a Josefa II. neminuly ani oblast městské správy. Jejich reformní zásahy odpovídaly potřebám tehdejšího společenského vývoje, a tudíž mezi hlavní cíle náleželo také i sjednocení městského správního modelu. Mělo dojít k postátnění městské správy, byrokratizaci městského úřadu, oslabení vlivu jednotlivých světských či duchovních feudálů.

Marie Terezie již v rámci první vlny správních reforem věnovala pozornost také městské správě. Její snahou bylo zejména odstranění právních rozdílů mezi jednotlivými městy a to především cestou profesionalizace. Bez ohledu na právní oblast, ke které dosud město příslušelo, byla stanovena dvanáctičlenná městská rada v čele s purkmistrem. Velmi brzy došlo ke snížení v počtu radních na osm.

---

⁶⁵ Změna nastala až na základě vydání tolerančního patentu, který povolil další náboženství a to helvetské, pravoslavné a augšpurské.

Roku 1749 bylo uchazečům o městský úřad doporučováno z nejvyšších míst, aby na univerzitě navštěvovaly „collegia juris publici et historiarum“. Od roku 1752 bylo pak podmínkou pro službu městského syndika absolvování tříletého studia práva a od roku 1755 byly pro městské písaře zavedeny povinné zkoušky z předmětu nesoucí název „theorie juris“.⁶⁶

Výše již zmíněné reformní kroky směřovaly k vytvoření moderního byrokratického městského úřadu, který bez ohledu na dosavadní kategorizaci měst. Došlo k zavedení nového orgánu – regulovaného magistrátu – orgánu, který vykonával veškerou městskou správu.

Regulace měst probíhala ve více etapách. Roku 1783 byl zaveden magistrát vídeňský na základě dvorského dekretu č. 206 z 1. listopadu. Magistrát byl na základě tohoto předpisu rozdělen do tří specifických oddělení – senátů. První měl na starost veřejněpolitické a ekonomické záležitosti. Druhý senát měl na starost záležitosti civilního soudnictví a třetí záležitosti trestního soudnictví. V čele magistrátu stál primátor s dvěma náměstkami a 42 rady, přičemž první senát měl dvanáct radů, druhý osmnáct radů a třetí dvanáct radů. Další personál byl tvořen sekretáři, radními protokolisty, expeditorem, registrátorem, registry, kancelisty a soudními sluhami.⁶⁷

Výše uvedený dvorský dekret tvořil také osnovu pro tvorbu dalších magistrátů, zejména magistrátů hlavních zemských měst a měst zeměpanských. Prvním krokem regulace městského úřadu v Praze bylo k 1. lednu 1784 zrušení starých speciálních městských instancí –

---

⁶⁶ BĚLINA, P. *Česká města v 18. století a osvícenské reformy*. Praha 1985, s. 56.

⁶⁷ ŠTOURAČOVÁ, J. Reformní zásahy Marie Terezie a Josefa II. do městské správy na Moravě. In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*. C 50, 2003, s. 172.

desetipanského, osmipanského a šestipanského úřadu, dále soudu městského rychtáře, úřadu královského rychtáře, hodnost primátora a také všechna zvláštní místní práva.⁶⁸

Dne 2. února 1784 došlo k vlastní regulaci magistrátu. Došlo ke sloučení čtyř pražských měst (Staré Město, Nové Město, Malá Strana, Hradčany) v jednu městskou obec. Praha se tak stala jednotným městem. Byly vytvořeny tři senáty magistrátu, do čela úřadu byl postaven purkmistr, dva náměstci a zřízeno 32 míst radů.

Pražský magistrát měl trojí působnost, z nichž každá byla vedena jiným senátem. Jednak to byla působnost politická a hospodářská, dále působnost civilně soudní a působnost trestně soudní. Kromě výše uvedených osob pražský magistrát dále tvořili auskultanti, radní sekretáři, aktéři, radní protokolisté a pomocný personál úřadu.⁶⁹

V další fázi došlo k regulaci magistrátů v poddanských (municipálních) městech. Tato regulace byla nařízena na základě dvorského dekretu č. 504 z 19. prosince 1785. Dekret byl adresován apelačním soudům. Dekret stanovil podmínky, které město muselo splňovat, aby mohl být jeho magistrát regulován. Zjištěním stanovených podmínek v jednotlivých městech pověřil jako nejvyšší soudní místo apelační soudy v jednotlivých zemích.

Prvním úkolem bylo zjistit všechna municipální města, která sama nezávisle vykonávala soudní pravomoc a nepodléhala soudní pravomoci svých vrchností. Dalším úkolem bylo zjistit u těchto měst jejich vrchnost a dotázat se, zda kontroluje výkon soudní pravomoci svého města. Pokud by vznikly pochybnosti a nejistota, zda magistrát vykonává skutečně nezávislou

---

⁶⁸ ŠTOURAČOVÁ, J. Reformní zásahy Marie Terezie a Josefa II. do městské správy na Moravě. In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*. C 50, 2003, s. 172.

⁶⁹ Viz ŠOLLE, V. Civilní soudnictví předbřeznové v českých zemích. *Sborník archivních prací*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra, 1960, roč. 10, č. 1, s. 111-145.

svobodnou justiční správu, bylo nutné tyto pochybnosti odstranit. To se mělo dít před zemským právem a to dvěma způsoby: buď přátelskou dohodou a vyrovnáním, nebo pomocí a cestou práva. Pokud se tímto šetřením zjistilo, že není o nezávislé soudní pravomoci města žádných pochyb, bylo gubernium povinno dát apelačnímu soudu o tom zprávu, aby mohlo být zahájeno další řízení.⁷⁰

Další řízení pak probíhalo v součinnosti mezi apelačním soudem, guberniem a příslušným krajským úřadem. Zjišťovalo se, zda příslušné městské zastupitelstvo bylo schopno uhradit minimální náklady organizovaného magistrátu. Tedy zda bylo schopno z příjmů, do nichž plynuly i veškeré soudní taxy po odčerpání ostatních potřeb, zajistit dostatečný zůstatek pro placení úředníků regulovaného magistrátu. Bylo důležité, aby náklady spojenými se zavedením regulovaného magistrátu nebyl vyčerpán veškerý zůstatek městských příjmů.⁷¹

Dále apelační soudy zjišťovaly, zda je město schopno uhradit 450 zlatých na organizaci magistrátu.⁷² Ze sumy 450 zlatých měl být vyplácen minimální plat třem osobám magistrátu. Syndikovi byl stanoven plat na 300 zlatých, kancelistovi na 100 zlatých a soudnímu sluhovi na 50 zlatých ročně. K tomu musela obec ještě získat prohlášení občanů, že úřad starosty a místa třech radních budou vykonávat bezplatně.

Dekret také ukládal, aby se v uvažovaných městech zjistil počet obyvatel, zejména shromáždit přehled ročních příjmů a výdajů a vypočítat průměr z období deseti let. Také bylo nutné vyčíslit, co dosud dostával personál města jako plat na naturáliích, z přenechaných tax,

---

⁷⁰ ŠTOURAČOVÁ, J. Reformní zásahy Marie Terezie a Josefa II. do městské správy na Moravě. In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*. C 50, 2003, s. 173.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Viz ŠOLLE, V. Civilní soudnictví předbřeznové v českých zemích. *Sborník archivních prací*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra, 1960, roč. 10, č. 1, s. 111-145.

zda někdo užíval bezplatně od města byt. Uvedené shromážděné údaje měla poté ověřit zemská účtárna.⁷³

Výsledky těchto šetření vedly buď k řádnému organizování magistrátů anebo k odnětí jejich jurisdikce a převedení na pozemkovou vrchnost.⁷⁴ Vrchnost, která v takovémto městě poté vykonávala jurisdikci, byla oprávněna ponechat si všechny plynoucí soudní taxy, připočíst si je ke svým vrchnostenským rentám a z nich měla vydržovat jednoho zkoušeného, řádně placeného justičního úředníka, tzv. justiciáře.

Tam, kde bylo město schopno uhradit ze své poklady všechny výdaje organizovaného magistrátu, bylo třeba regulovaný magistrát zřídit. V jeho čele měl stát purkmistr, vedle něho zkoušený syndik, který byl zároveň i radním. Celkový počet radních se odvíjel od počtu obyvatel města. Na základě těchto ukazatelů se odvíjel i počet podřízeného personálu. Pokud to stav obecní pokladny dovolil, doporučovalo se vyplácet plat také starostovi a ostatním radním, nebo se jim měla vyplácet jako náhrada část emolumenta, která měla obnášet mezi dvaceti až jedním stem zlatých. Na straně druhé však všechny soudní taxy měly plynout do obecní pokladny. Nic z těchto tax nesmělo být přiděleno žádnému úředníku.⁷⁵

Na místo placeného purkmistra a placených radních nesměl být zvolen nikdo, kdo neobdržel dekret, který ho opravňoval k volbě. Dekret uděloval po přezkoušení kandidátovi apelační soud se souhlasem gubernia. Pokud se kandidát ucházel o bezplatné místo purkmistra či radního nebo za nízkou část ročního emolumenta, stačilo volit z mužů ve městě, kteří byli

---

⁷³ ŠTOURAČOVÁ, J. Reformní zásahy Marie Terezie a Josefa II. do městské správy na Moravě. In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*. C 50, 2003, s. 173.

⁷⁴ Tamtéž. Též viz ŠOLLE, V. Civilní soudnictví předbřeznové v českých zemích. *Sborník archivních prací*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra, 1960, roč. 10, č. 1, s. 111-145.

⁷⁵ ŠTOURAČOVÁ, J. Reformní zásahy Marie Terezie a Josefa II. do městské správy na Moravě. In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*. C 50, 2003, s. 173.

proslulí dobrými mravy, měli dobrý postřeh a byli schopni vynést v rozhodovaných záležitostech přiměřený soud.⁷⁶

Pokud byla stanovena podoba magistrátu v daném městě, pak sestavování magistrátu se dělo tak, že si měšťané volili volitele, kteří pak volili členy magistrátu, kteří složili zkoušku způsobilosti před zkušební komisí apelačního soudu a gubernia.⁷⁷ Volba se děla za přítomnosti komise krajského úřadu. Místo purkmistra bylo obsazováno na čtyři roky. Na základě dekretu č. 897 z 25. září 1788 bylo zakázáno znovupotvrzení purkmistra a jeho náměstků v úřadu poté co uplynulo jejich čtyřleté funkční období. Pokud by někdo chtěl nadále setrvávat ve funkci purkmistra či jeho náměstků byl povinen znovu získat dekret, který ho opravňoval k volbě a musel být znovu zvolen většinou hlasů členů magistrátu.⁷⁸

Apelační soud měl povinnost být v kontaktu s nově regulovanými magistráty, a měl podávat guberniu zprávu o volbě nového purkmistra a dva měsíce před vypršením čtyřletého funkčního období zahájit ve spolupráci s guberniem přípravu nových voleb. Purkmistři a jejich náměstci se měli hlásit u apelačního soudu už tři měsíce před vypršením vlastního funkčního období o znovuudělení volebního dekretu.⁷⁹

Na dvorský dekret z 19. prosince 1785, který představoval základ pro vytváření regulovaných magistrátů v municipálních městech, navázalo nejvyšší nařízení ze 14. ledna 1786, které nařizovalo provést šetření pro zřízení regulovaného magistrátu a stanovilo následující otázky:⁸⁰

---

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ MALÝ, K. a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, s. 172.

⁷⁸ ŠTOURAČOVÁ, J. Reformní zásahy Marie Terezie a Josefa II. do městské správy na Moravě. In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*. C 50, 2003, s. 174.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Níže k textu vycházím z tamtéž, s. 174-175.

1. Vykonává město vlastní jurisdikci?
2. Přísluší mu správa politických záležitostí?
3. Kolik má město obyvatel?
4. Jaké má město příjmy a výdaje v desetiletém průměru a zda vykazuje přebytek či deficit?
5. Jaké platy mají úředníci městské správy a jaké mají jiné příjmy - v naturáliích, jako podíly z tax, popřípadě užívá-li některý z úředníků byt od města?

Přípravné řízení k založení magistrátů zaměstnávalo řadu úředníků jak z apelačního soudu, tak gubernia, zemské účtárny, krajských úřadů, městských rad, kterých se přípravné řízení týkalo i jejich vrchností. Výsledkem šetření bylo vydání dekretu č. 4122 z 27. prosince 1786. Tento dekret znovu otiskl předpis z 19. prosince 1785 a dále uváděl města, kterým podle výsledku šetření přidělil regulovaný magistrát. Totéž zopakoval ještě dekret dvorské kanceláře č. 24 z 6. ledna 1787 a dekret gubernia č. 667 z 18. ledna 1787.

Na základě výše uvedených předpisů a jak dále uvádí J. Štouračová v případě Moravy, bylo v moravských municipálních městech zřízeno 44 regulovaných magistrátů, z toho šest v brněnském kraji (Boskovice, Hustopeče, Mikulov, Podivín, Tišnov a Vyškov), osm v jihlavském kraji (Bystrice nad Pernštejnem, Dačice, Velké Meziříčí, Žďár nad Sázavou, Telč, Třebíč, Nové Město na Moravě a Slavonice), tři ve znojemském kraji (Moravské Budějovice, Moravský Krumlov a Ivančice), patnáct v olomouckém kraji (Moravský Beroun, Březová, Jevíčko, Dvorce, Zábřeh, Litovel, Loštice, Svitavy, Mohelnice, Prostějov, Rýmařov, Šumperk, Šternberk, Moravská Třebová a Kojetín), deset v přerovském kraji (Budišov nad Budišovkou, Brušperk, Frenštát, Příbor, Kroměříž, Lipník nad Bečvou, Libava, Valašské Meziříčí, Nový Jičín a Přerov), dva v hradištském kraji (Uherský Brod a Holešov).

O regulovaný magistrát usilovala i další města, postupně o jeho ustanovení žádala a po splnění požadovaných podmínek jej následně získávala. Jako příklad můžeme uvést Rousínov v brněnském kraji, Fryštát na základě dvorského dekretu z 8. června 1793, Strážnici na základě dvorského dekretu z 27. prosince 1794. V roce 1824 gubernium uvádělo již 60 regulovaných magistrátů municipálních měst. Tato municipální města dělilo do čtyř tříd podle nákladů, které mohly na vydržování magistrátu vydávat.

V první třídě, kde bylo na vydržování magistrátu vynakládáno minimálně 450 zlatých, se uvádělo 17 měst. Ve druhé třídě s minimálním nákladem na magistrát 590 zlatých se uvádělo 12 měst. Dalších 23 měst bylo zařazeno do třetí třídy s minimálním nákladem 970 zlatých a 8 měst bylo zařazeno do čtvrté třídy, ve které nebyla stanovena suma, ale jednalo se o města s úplným magistrátem, tedy obsazenými všemi třemi senáty. V průběhu doby byla města, podle svého hospodářského výsledku, různě přerazována v rámci jednotlivých tříd. Vyjma uvedených 60 regulovaných magistrátů municipálních měst se ještě řadilo sedm regulovaných magistrátů královských měst - Brna, Jihlavy, Znojma, Olomouce, Uničova, Uherského Hradiště a Kyjova.

Novým zásahem do městské správy bylo až Stadionovo obecní zřízení, které v podstatě představovalo vyvrcholení sjednocovacího procesu v oblasti městské správy.

6. Státní úřednictvo a pastýřský list Josefa II. z roku 1783

Rozsáhlé Josefínské reformy ve státní správě prováděli v duchu zásadních rozhodnutí panovníka státní úředníci.⁸¹ Na úředníky vyšších i nižších instancí státních orgánů byla zaměřena pozornost nejvyšších míst ve snaze o jejich převýchovu a také odstranění pracovních i morálních nedostatků.

Podle josefínských zásad státní úředník měl nejen správně pochopit smysl nařízení a přesně je vykonávat, ale také šířit oficiální názory mezi obyvateli a získávat u nich sympatie pro vládu. Josef II. sám sebe považoval za „prvního úředníka státu“ a ode všech ostatních požadoval, aby ze všech sil sloužili blahu státu a jeho obyvatelům, a to rychle, přesně a oddaně.⁸²

Roku 1783 byly představy o profilu úředníka publikovány v oběžníku, zvaném pastýřský list k úřednictvu. Pastýřský list, který vydal Josef II. roku 1783, měl být chartou státních úředníků.⁸³ Úředníkům ukládal především byrokratickou horlivost a oddanost státu. Zároveň však tato byrokratická horlivost měla sloužit centralismu, státní uniformitě a všemohoucnosti státu.

Z jeho textu je patrné, že skutečný stav státní byrokracie z doby Marie Terezie neodpovídal novým požadavkům. Zejména se jednalo o těžkopádnost a zdlouhavost v činnosti

---

⁸¹ Státními úředníky se fakticky stali i katoličtí kněží. K tomu blíže VALEŠ, V., BEJVANČICKÁ, A. *České státní právo církevní I.* Brno: Tribun EU, 2016, s. 137.

⁸² ADAMOVÁ, K., SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích.* 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 143.

⁸³ MALÝ, K. a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945.* Praha: Leges, 2010, s. 170.

úřadů a úředníků, úplatkářství nebo protekcionářství při obsazování jednotlivých funkcí bez ohledu na kvalifikaci úředníka.⁸⁴

V samotném textu také se zakazuje prospěchářství, které je považováno za zkázu veškeré činnosti a nejdopustitelnějším neduhem státního úředníka. Podle pastýřského listu se prospěchářstvím rozumělo: „nejen peníze, ale také veškeré vedlejší úmysly, kterými zastíráme, zamlčujeme, protahujeme a zeslabujeme jediné skutečně správné, uloženou povinnost, pravdivost zpráv a přesnost ve výkonu“.⁸⁵

Každý, kdo se toho dopustil (dle textu listu) byl pro státní službu nebezpečný a škodlivý. Kdo chtěl sloužit státu a kdo sloužil, musel se tomuto úkolu zcela věnovat. Z toho vyplývalo, že se nesměl státní úředník zdržovat od hlavní činnosti nebo vzdát žádné vedlejší věci, osobní záležitosti, zábavy. Také žádné spory o autoritu, ceremoniál, zdvořilost nebo hodnost ho nesměly v nejmenším zdržovat, aby vykonával to nejlepší pro dosažení hlavního cíle.

Po vydání pastýřského listu pak následovala konkrétní opatření. Většina úředníků na vyšších místech byla propuštěna, za přijetí i malého daru byl úředník okamžitě propuštěn a stíhán byl i dárce. Také bylo zavedeno každoroční tajné hodnocení úředníků. Do konduičních listin se zaznamenávaly nejen služební údaje, jako byly odborné znalosti, povahové a morální vlastnosti státního úředníka, jeho pracovní horlivost, ale i údaje ryze soukromé, jako rodinné a majetkové poměry.⁸⁶

---

⁸⁴ ADAMOVÁ, K., SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 143.

⁸⁵ Text převzat z MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 135.

⁸⁶ ADAMOVÁ, K., SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 143.

Úředníkům bylo zakázáno zastávat současně dva státní úřady nebo mít vedle státního úřadu ještě soukromé zaměstnání. Při přijímání uchazečů o práci v úřadě byla zamezena protekce. Josef II. osobně prý odmítal přímluvy. Postup v úřadech byl závislý na odborných předpokladech a postojích státního úředníka. Také byla zavedena úsporná opatření ve výdajích všech státních úřadů, ale na druhé straně např. zajištěny i penze vdovám po státních úřednících.⁸⁷

Regulace statusu státních úředníků na základě právních předpisů v tomto období se přizpůsobovala změnám společnosti, hospodářství a také právu. Moderní úřednické právo se právě začalo formovat za období panování Marie Terezie a Josefa II. Některé instituty navazovaly na regulaci předchozího stavovského a absolutistického feudalismu, jiné již představovaly zcela nové instituty.

Došlo k vytvoření racionalistické byrokracie namísto staršího pojetí úřednictva, kdy postavení členů racionalistické byrokracie mělo povahu veřejnoprávního vztahu mezi úředníkem a panovníkem. Právní úprava státní služby byla především za panování Josefa II. partikularizována, jak teritoriálně tak věcně a byla vyjma pastýřského listu obsažena v řadě dalších právních předpisů. Pastýřský list se stal nejen platnou normou, ale také programem, jehož obsah byl pak v průběhu dalšího století vyplněn pozitivně právními normami.

V období vlády Marie Terezie a Josefa II. řada právních předpisů postupně obsáhla normativní zakotvení požadavků pro přijetí do státní služby. Mezi ně patřily např. zemská příslušnost, minimální věk, způsobilost k právním úkonům, znalost úředního jazyka, trestněprávní i mravní bezúhonnost, vzdělání a praxe.

---

⁸⁷ Tamtéž.

Avšak lze zkonstatovat, že úřednické právo sledovaného období nebylo ještě dokonalé. Neplatil časový postup a definitiva, zabezpečení státních civilních úředníků a jejich příbuzných až na některé výjimky (viz výše uvedené) se teprve zakládal. To lze říci i o úpravě práva disciplinárního a nedovolených činností. Výrazně také převyšoval kolegiální systém řízení úřadu.

Závěr

Závěrem je třeba říci, že rozsáhlá reformní činnost v období vlády Marie Terezie a Josefa II. se netýkala pouze veřejné správy, na kterou byla v této práci zaměřena pozornost, ale dalších právních, soudních, hospodářských, školských a jiných oblastí.

Zahájením zásadní reorganizace státní správy došlo k její centralizaci a pobyrokratizování. V oblasti státní správy zaznamenáváme též různé proměny jako bylo sloučení politické a finanční agendy na straně jedné a z druhé strany osamostatnění soudní agendy s agendou politickou. Toto samozřejmě vedlo k rušení různých úřadů (česká dvorská kancelář, rakouská dvorská kancelář, atd.) a vzniku orgánů nových, a opětovnému jejich rušení jak tomu bylo např. v případě Gubernia.

Avšak změny v oblasti státní správy se nedotkly pouze ústředních orgánů či ústřední správy nýbrž i správy na nižší úrovni, jako byly země, kraje či města. Např. v případě krajů v letech 1748-1751 došlo k reorganizaci krajského zřízení, kdy počet krajů byl rozšířen na 16 krajů, a do čela krajské správy byl dosazen vládou placený krajský hejtman.

Sledované období nám představuje pronikání nových myšlenek do veřejné správy, projevujících se např. v profesionalizaci státních úředníků. V tomto období docházelo k velkým změnám v poměrně krátkém časovém intervalu a je otázkou, zda právě rychlé vydávání reformních předpisů nemělo někdy spíše negativní dopad místo přínosu.

Je nepochybné, že oba panovníci měli snahu o vytvoření centralizovaného a unitárního státu a to bez ohledu na konkrétní poměry jednotlivých zemí a národností. V tomto duchu se

také nesly jejich zásahy do veřejné správy, která se měla stát stmelujícím prvkem habsburské monarchie a oddaně prostřednictvím státních úředníků plnit pokyny panovníka.

Resumé

Extensive reform activity during the reigns of Maria Theresa and Joseph II. dealt not only with public administration (the focus of this work), but also with different legal, judicial, economic, educational, and other fields.

Major reorganization of the government resulted in its centralization and bureaucratization. The state administration also encountered various transformations such as the merger of political and financial agenda on one hand and separation of the judicial agenda with the political agenda on the other. This naturally led to abolishment of various authorities (Czech Court Office – Böhmisches Hofkanzlei, Austrian Court Office – Österreichische Hofkanzlei, etc.) and creation of new ones, and even to further abolishment of the latter, such as in case of the Gubernium.

Changes in state administration, however, had impact on both central authorities and lower-level administration, such as in lands, regions, and towns. In case of regions, for example, the reorganization of regional affairs in 1748-1751 led to increasing the number of regions to 16, with a government-paid regional governor appointed as head of regional administration.

The period under study provides us with insight into how new ideas made their way into public administration, resulting in state officer professionalization among others. This period witnessed large changes in rather short time-frame, and it is doubtful whether this high speed of adopting reform legislation was not, in some cases, actually negative rather than beneficial.

Both monarchs obviously tried to create a centralized and unitary state, with no regards to specific conditions of individual lands and peoples. The same attitude was shared by their interventions into public administration that was supposed to become the linking mass of the Habsburg monarchy, with loyal state officers implementing the commands of the ruler.

Seznam použité literatury

ADAMOVÁ, K., SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010.

BĚLINA, P. *Česká města v 18. století a osvícenské reformy*. Praha 1985.

BÍLÝ, J. *Právní dějiny na území České republiky*. Praha: Linde, 2003.

FRAIS, J. *Reformy Marie Terezie a Josefa II. (nejen v českých a moravských zemích)*. Třebíč 2005.

GERYK, J. *Osvícenské právnictví - základ novodobého práva*. Brno: Tribun EU, 2008.

HERRE, F. *Marie Terezie*. Praha: Brána, 1996.

HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005.

JANÁK, J., HLEDÍKOVÁ, Z., DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.

JANÁK, J., HLEDÍKOVÁ, Z. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989.

JANUŠOVÁ, J. *Marie Terezie – legendy a skutečnost*. Plzeň: Amosium servis, 1991.

LACINA, K., ČECHÁK, V. *Vývoj systémů veřejné správy*. Praha: Professional publishing, 2001.

MAGENSCHOB, H. *Josef II*. Praha 1999.

MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995.

MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vyd. Praha: Linde, 2005.

MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010.

MAUR, E. *Československé dějiny 1648-1781*. Praha: Universita Karlova, 1983.

RIEGER, B. *Zřízení krajské v Čechách. Ústrojí správy krajské v l. 1740-1792. Část II*. Praha 1892.

SCHELLE, K. a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007.

SVITÁK, Z. *Z počátků moderní byrokracie: nejvyšší zeměpanský úřad na Moravě v letech 1748-1782*. Brno: Matice moravská, 2011.

ŠOLLE, V. Civilní soudnictví předbřeznové v českých zemích. *Sborník archivních prací*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra, 1960, roč. 10, č. 1.

ŠTOURACHOVÁ, J. Reformní zásahy Marie Terezie a Josefa II. do městské správy na Moravě. In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*. C 50, 2003.

URFUS, V. *Pragmatická sankce: 19. 4. 1713: rodný list podunajské monarchie*. Praha: Havran, 2002.

VALEŠ, V., BEJVANČICKÁ, A. *České právo církevní 1. Dějiny*. Brno: Tribun EU, 2016.

VANĚČEK, V. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. 3. vyd. Praha: Orbis, 1975.

VEBER, V. *Dějiny Rakouska*. Praha: Lidové noviny, 2002.

VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.